

ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

ΕΤΟΣ Γ'.
ΑΡΙΘ. 30

Εν Πειραιεὶ Ὀκτώβριος

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΤΗΣ
Δ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΝ ΤΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΤΑΛΟΝ LUIGI FERRI

ΥΠΟ

Δ. ΠΕΤΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Διδάκτ. τὰ Νομικὰ

Α'.

Ἡ πολιτεία τοῦ Πλάτωνος ἐστὶν ἔργον εὐτόλμου μεταρρυθμιστοῦ, ἡ δ' ὑπ' αὐτοῦ διαγραφομένη μεταρρυθμῖσις ἐστὶ πλήρης. Περιλαμβάνει τὸ ἄτομον καὶ τὴν πολιτείαν, τὴν ἀγωγὴν, τὴν θρησκείαν, τὴν οἰκογένειαν, τὴν ιδιοκτησίαν, τὴν κυβέρνησιν· ἐστὶ μεταρρυθμῖσις πολιτικὴ τε καὶ ἠθικὴ, παιδαγωγικὴ, θρησκευτικὴ καὶ κοινωνικὴ. Ὅπως κατανοήσωμεν τοὺς λόγους καὶ εἰσδύσωμεν εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῆς, δέον ν' ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν ἀχαλίνωτον αὐτῶν δημοκρατίαν, εἰς τὸ βασιλείον γένος, ἐξ οὗ κατήγετο ὁ Πλάτων καὶ τὸ ὅποιον ἐγενεαλογεῖτο ἀπὸ τοῦ ἥρωος Κόδρου, δέον ν' ἀναμνησθῶμεν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Σωκράτους καὶ τῶν χρόνων καθ' οὓς καὶ οὗτος καὶ ἐκεῖνος ἐβίωσαν, ἐμελέτησαν καὶ ἐδίδαξαν, χρόνων ἐνδόξων ἅμα καὶ δυστυχῶν, καθ' οὓς ὁ φιλοσοφῶν, παραβάλλων τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὴν παρελθοῦσαν, εὗρισκεν ἄφρονον ὕλην πρὸς πικρὰς σκέψεις ἀναμίκτους μετὰ τῆς μᾶλλον εὐλόγου εὐαρεσθήσεως. Διότι ἐνῶ τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι εἶχον διὰ τοῦ Φειδίου καὶ τοῦ Ἀπελλοῦ, διὰ τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους, διὰ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου καὶ τῆς εὐφραδείας τοῦ Περικλέους, ἀναχθῆ εἰς τὸν ὕψιστον βαθμὸν τοῦ καλοῦ, ἐν τῇ πολιτικῇ διατάξει αἱ τύχαι τῆς

πατρίδος ἐτρέποντο πρὸς παρακμὴν προφανῇ. Δὲν ἦσαν πλέον οἱ χρόνοι καθ' οὓς οἱ Ἕλληνες, προσβαλλόμενοι ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἦντλουν ἐν τῇ ἀγαπῇ τῆς πατρίδος, ἐν τῷ κοινῷ συμφέροντι, ἀρετὴν ἱκανὴν πρὸς τὸ θριαμβεῦσαι κατὰ τῶν ἀπειροπληθῶν δυνάμεων τῶν ἐπιδρομέων. Πόλεμος ἀδελφοκτόνος, ὁ Πελοποννησιακός, εἶχεν ἐκραγῆ μετὰ τῶν δύο ἐπιφανεστάτων ἑλληνίδων πόλεων, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηναίων, καὶ διήρει τὰς ἄλλας εἰς δύο ἐχθρικὰ στρατόπεδα. Δὲν προὔκειτο πλέον περὶ τῆς ἰδίας ἀνεξαρτησίας, ἀλλὰ περὶ τῆς καθυποτάξεως τῶν γειτόνων. Τὴν δεξιὰν καὶ ἐπιβλητικὴν κυβέρνησιν τοῦ Περικλέους, τὴν εὐγλωττίαν δι' ἧς ἐχαλιναγωγεί τὴν ἀκολασίαν δημοκρατίας ὑπ' αὐτοῦ τοῦτου ὑπερμέτρως εὐρυνθείσης, εἶχον διαδεχθῆ αἱ ἐπιδείξεις τῶν δημαγωγῶν καὶ βίος πολιτικός μᾶλλον παρεμφερὴς πρὸς ἀναρχίαν ἢ συνᾶδων πρὸς τὸ τέλος τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Ἡ ἐπιρροή τῶν σοφιστῶν, αἰτία ἅμα καὶ ἀποτέλεσμα τῆς αὐξηθείσης παρεκτροπῆς τῆς τέχνης τοῦ λόγου, εἶχε μὲν ἐρρωμένως καταπολεμηθῆ ὑπὸ τοῦ Σωκράτους, ἀλλ' ὕφιστατο ἔτι καὶ συνεδυάζετο πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῶν δημαγωγῶν τῶν παραπλανώντων τὰ πλήθη καὶ ἡγουμένων κυβερνήσεως ὅποιαν θὰ προσηγόρευε τις σήμερον χυδαῖστί *ἀγοραίαν*.

Ἄς προσθέσωμεν τέλος, ὅτι ἡ φυσικὴ κίνησις τῆς ιδιοκτησίας καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας, ἀκμαζουσῶν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ πόλει τῶν Ἀθηναίων, εἶχον ὑπερμέτρως ἐπαυξήσει τὴν ἀντίθεσιν πλουσίων καὶ πενήτων καὶ παραγάγῃ ἐν ταῖς ταξέσι τῶν πολιτῶν ἀνταγωνισμόν, καθ' οὗ οὐδὲν ἴσχυον οὔτε ἡ πειθαρχία τοῦ ἀρχαίου παιδαγωγικοῦ συστήματος, ἥδη παρημελημένου, οὔτε ἡ θρησκεία δημώδης καταστάσα, μετὰ τῶν μύθων τῆς, πολὺ ἐλαττωμένη τῶν ἀξιώσεων ἐκπαιδεύσεως λίαν ἥδη ἀφρηστηκυίας τῶν ἀγαθῶν

καιρῶν τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου, καὶ τότε θέλομεν εὐχερέστατα κατανοήσῃ ὅποσον κατέπληττε τὸ ὄνειροπόλον καὶ ποιητικὸν πνεῦμα τοῦ Πλάτωνος ἡ ἀντίθεσις τῆς πραγματικότητος τοῦ συγχρόνου πολιτικοῦ βίου πρὸς τὴν διάληψιν πολιτείας δικαίας καὶ εὐπραγούσης.

Τῆς πολιτείας ταύτης ἦτοι τοῦ ἰδανικοῦ τούτου ἔστεος ἡ ὑποτύπωσις ἐστὶν ὁ σκοπὸς ὃν προτίθεται ὁ συγγραφεὺς τῆς Πολιτείας. Σύγχρονοι κριτικοὶ ὀρίζουσι τὸν χρόνον καθ' ὃν συνεγράφη τριάκοντα περίπου ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους, καὶ ὁ ὀρισμὸς οὗτος συνάδει πρὸς τὸ φρόνημα πάντων ὅσοι διορῶσιν ἐν τῷ ἔργῳ τὴν ὠριμότητα καὶ τὸ ἄκρον ὕψος τοῦ πλατωνικοῦ πνεύματος, τὰ δὲ λεγόμενα ἐν τοῖς διαλόγοις ἐν οἷς ἀναπτύσσεται, ἐπιρρωνύουσι τὴν γνώμην ὅτι ὁ συγγραφεὺς εἶχεν ἐπισκεφθῇ τὴν Αἴγυπτον, ἔγνω τὸ κατὰ βίους πολιτεύμα, καὶ ἔτι διὰ τῶν ἐν Σικελίᾳ καὶ τῇ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ περιηγήσεών του κατέμαθε τοὺς θεσμούς καὶ τὰ ἥθη τῶν λαῶν. Ἀλλὰ σπεύσωμεν νὰ ἴδωμεν τὴν θεμελιώδη ἔννοιαν τῆς πολιτείας.

Β'.

Ἡ δικαιοσύνη, θεωρουμένη ἐν τῇ ἀιδιότητι αὐτῆς, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὡς τῷ ὑποκειμένῳ αὐτῆς, ἐν τοῖς παιδαγωγικοῖς κανόσιν τοῖς ἐξ αὐτῆς πηγάζουσιν, ἐν τῇ συναφείᾳ αὐτῆς πρὸς τοὺς πολιτικούς θεσμούς καὶ τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας, τοῦτο ἐστὶ τὸ κέντρον περὶ ὃ στρέφονται πάντα τὰ μέρη τῆς συγγραφῆς ἣτις καλεῖται περὶ *Πολιτείας*.

Ὅπως μάθωμεν τί ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, λέγει ὁ Πλάτων, δυνάμεθα ν' ἀνοίξωμεν δύο βιβλία, ὧν τὸ μὲν γέγραπται γράμμασι μεγάλοις, τὸ δὲ γράμμασι μικροῖς, δηλονότι τὸ βιβλίον τῆς κοινωνίας καὶ τὸ τοῦ ἀτόμου. Ἡ δικαιοσύνη κρατεῖ ἐν ἀμφοτέροις ὅταν ἕκαστον τῶν μερῶν, ἐξ ὧν συντίθεται, ἐπιτελῇ τὴν ἰδίαν λειτουργίαν, ὅταν ἕκαστη λειτουργία ἐπιτυγχάνῃ τοῦ ἰδίου τέλους, καὶ πᾶσαι συντελῶσι πρὸς ἐπίτευξιν τελικοῦ τινος καὶ ἐνιαίου σκοποῦ. Τάξις ἐν τοῖς στοιχείοις, ἀρμονία καὶ ἐνότης ἐν τῷ συνόλῳ, οὕτως ὥστε τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν νὰ πραγματοποιῶνται καὶ νὰ διαμειβῶνται πρὸς ἄλληλα ἐν τε τῷ κατ' ἄτομον βίῳ καὶ ἐν τῷ κοινῷ, τοιοῦτόν ἐστι τὸ κριτήριον, τοῖός δε ὁ ἀφηρημένος καὶ γενικὸς χαρακτήρ τῆς δικαιοσύνης. Αὕτη ἐξήρτηται ἀπὸ τούτων τῶν ὁρῶν ἀναγάγετε αὐτοὺς εἰς τὸν ὕπατον βαθμὸν καὶ ἔξετε τελείαν τὴν δικαιοσύνην, θέλετε οὕτω πραγματώσει τὸν ἰδανικὸν αὐτῆς τύπον ἐν τε τῷ ἀτόμῳ καὶ ἐν τῷ κοινωνικῷ σώματι.

Ἄλλ' εἴτε τυγχάνει τελεία, εἴτε μή, πᾶς τις γινώσκει τίνας εἶσιν αἱ ἀπαραίτητοι λειτουργίαι πάσης κοινωνίας.

Δεῖται αὕτη τροφὴν καὶ πόρων ὑλικῶν ὅπως ζῆση—ὅπλων ὅπως ἀμύνηται, κυβερνήσεως ὅπως διατελέσῃ συντεταγμένη καὶ βαδίσῃ πρὸς τὸν προορισμὸν τῆς. Ἡ κοινωνία, ἥς ὁ Πλάτων ὑποτυπῶν τὴν ἰδέαν, ἔχει λοιπὸν γεωργούς καὶ τεχνίτας ἐργαζομένους ὑπὲρ αὐτῆς, πολεμιστὰς φρουροῦντας καὶ προα-

σπίζοντας αὐτήν, ἄρχοντας ἰθύνοντας αὐτήν. Ἐὰν ἡ κοινωνία αὕτη ἡδύνατο νὰ συγκροτηθῇ ἐξ ἀνθρώπων ἀρκουμένων εἰς τὸ ἀναγκαῖον, νὰ διατελέσῃ δ' ἄλλοτρίᾳ πρὸς τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰς συνεπείας αὐτῆς, ἐὰν αἱ χρεῖαι αὐτῆς ἐκανονίζοντο πρὸς τὸ μέτρον τῆς φύσεως, ἕκαστος θὰ ἦδετο ἐπὶ τῇ καταστάσει αὐτοῦ καὶ θὰ συνετέλει εἰς τὸ καταστήσαι αὐτὴν ἰθεῖαν τε καὶ εὐδαίμονα. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη κατάστασις ἀγνόητος, ὡς ὁ χρυσοῦς αἰὼν, ἐστὶ πλάσμα τῶν ποιητῶν. Ἡ πορεία τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων οὐχ οὕτως ἐστὶν ἀπλή. Εἰσχωρησάσης τῆς πολυτελείας διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς τῶν συναλλαγῶν ἀναπτύξεως, ἐπέρχεται ἡ ἀντίθεσις τῶν συμφερόντων, φύεται ἡ σύγκρουσις τῆς ἐσχάτης ἐνδεείας πρὸς τὸν μέγαν πλοῦτον, αἱ ἐπιθυμίαι ἐξάπτονται καὶ διὰ τῆς ἠθικῆς ἐκδιδαιτήσεως τῶν ἀτόμων καὶ τῆς τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν διαταράξεως τὸ κοινωνικὸν σῶμα νοσεῖ καὶ διαφθείρεται. Ἄς ἀποκαταστήσωμεν λοιπὸν τὸ μέτρον, ἃς καταστήσωμεν ἀδύνατον πᾶσαν ὑπερβολὴν κατὰ τε τὰ μέρη καὶ κατὰ τὸ ὅλον, ἃς παραγάγωμεν τελείαν τινὰ τάξιν ἐν τε τῷ ἀτόμῳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ, καὶ θέλομεν ἴδῃ ἀπαστράπτουσιν τὴν δικαιοσύνην ἐν ταύτῃ τε καὶ ἐν ἐκείνῳ.

Πρὸς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἀποτελέσματος τούτου, καὶ ὅπως ἡ ἀρμονία ἢ ἐντελής, ἀνάγκη οὐ μόνον ν' ἄρχῃ μὲν ἡ ἠθικὴ, νὰ διατελῇ δὲ ὑπήκοος ἡ πολιτικὴ, ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτὸς τύπος ἀρετῆς ν' ἀληθεύῃ ἐν τε τῷ πολίτῃ καὶ ἐν τῷ κράτει, ἡ κοινωνικὴ ἢ ἠθικὴ καὶ ἡ κατ' ἄτομον νὰ μὴ διαφέρωσιν, αὕτη δὲ ἡ ταυτότης ἐρείδεται, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἐπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς τῶν δυνάμεων αὐτοῦ διατάξεως, ἐπειδὴ, ὡς αὐτῷ δοκεῖ, ἕκαστον τῶν τριῶν γενῶν, τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ἀργύρου καὶ τοῦ χαλκοῦ, ὡς τὰ ἀποκαλεῖ, ἦτοι τῶν ἀρχόντων ἢ φυλάκων, τῶν πολεμιστῶν ἢ ἐπικούρων, καὶ τῶν τεχνιτῶν ἢ δημιουργῶν, παρίσται καὶ ἀσκεῖ ἰδίαν τινὰ ἀνθρωπίνην δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς. Ἐν μὲν τῷ ἡμῶδε γένει ἐπικρατεῖ τὸ αἰσθητικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν μετὰ τῶν παθῶν τῶν ἀφορώντων εἰς τὰς ἀμέσους χρεῖας τοῦ βίου, ἐν δὲ τῷ γένει τῶν πολεμιστῶν τὸ θυμοειδὲς μετὰ τοῦ θάρρους καὶ τῶν γενναίων ὁρμῶν τῆς καρδίας, καὶ ἐν τῷ κυβερνῶντι γένει, ἦτοι τῷ τῶν ἀρχόντων, ὁ λόγος καὶ αἱ ὑψηλαὶ ἐνέργειαι τοῦ νοῦ, εἰσὶ δὲ ἅμα τρεῖς ἀρεταὶ ἀνάλογοι πρὸς τὰς δυνάμεις ταύτας, ἦτοι ἡ ἐγκράτεια, ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ φρόνησις. Τούτων οὕτως ἐχόντων, προσπαθήσατε ὥστε εἰς πᾶσαν λειτουργίαν νὰ ἐνυπάρχῃ ἰδιάζουσα ἀρετὴ κατὰ τὸν ὕπατον βαθμὸν, καὶ τότε ἕκαστη τάξις πολιτῶν θέλει συμμορφοῦσθαι ὡς οἶόν τε πρὸς τὸ οἰκεῖον ὑπόδειγμα. Ὁ μὲν λαὸς ἐστὶ νηφάλιος, οἱ δὲ πολεμισταὶ ἀνδρεῖοι, καὶ οἱ ἄρχοντες τοῦ κράτους συνετοί, οὕτω δὲ συνηνωμένων πασῶν τῶν ἀρετῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, αὕτη ἐστὶν ὁ σύμμορφος πρὸς τὸ καθῆκον, τουτέστι δικαία. Ἡ δικαιοσύνη οὐκ ἐστὶ λοιπὸν ἰδίᾳ τις ἀρετὴ, ἀλλὰ τὸ παραγόμενον καὶ ὁ κοινὸς ὅρος πασῶν ἐστὶν αὕτη ἡ ἀρμονία καὶ ἡ ἐνότης αὐτῶν καὶ οὐκ ἐστὶ δυνατόν ἡ κατὰ δύο διαφοροὺς τρόπους πραγμάτων αὐτῆς ἐν τῷ κράτει καὶ ἐν τῷ

ἀτόμῳ. Τὰ αὐτὰ στοιχεῖα εὐρηγνται ἐν τε τῇ μεγάλῃ καὶ τῇ μικρᾷ πολιτείᾳ· ἐν τε τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἄρχει μὲν ὁ λόγος, ὑπερμαχεῖ δ' αὐτοῦ ἡ καρδία, ἡ δ' ἐπιθυμία καὶ ἡ αἰσθησις ταραττονται καὶ ἀγωνιῶσι πρὸς πλήρωσιν τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν· ἐν τε τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἡ τάξις καθίσταται διὰ τῆς ἀρετῆς, τελεῖται δὲ τὸ καθήκον ἐπ' ἀγαθῷ γε ἐκάστου μέρους. Ἐὰν ὁ μὲν λόγος σωφρονῇ, ἡ δὲ καρδία ᾗ γενναία, καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἐγκρατεῦται, ὁ ἀνθρώπος εὐτακτεῖ καὶ ἐστὶ δίκαιος· ἐὰν δ' ἡ πλάνη εἰσδύσῃ εἰς τὴν διάνοιαν, ἐὰν ἡ καρδία ἐκτρέπῃται καὶ παύσῃ τῆς πρὸς τὸν λόγον φιλίας, ἐὰν τὸ ἐπιθυμητικὸν ἐπαναστῇ καὶ ἀφηνιάσῃ πληροῖ τὴν ψυχὴν στάσεων καὶ θορύβων, αἱ λειτουργίαι διαταράσσονται, ἡ τάξις κατέστραπται καὶ ἡ ψυχὴ τῆς κοινωνίας ἢ τοῦ ἀτόμου ἐστὶν ἄδικος. Ἐκατέρωθι εἰσὶ κυβέρνησις, λαὸς καὶ δυνάμεις, ἐναρμόνια καὶ ἰσόρροπα ἢ μὴ, ἱεραρχία ἢ ψευδὴς ἰσότης, ἀρετὴ ἢ ἐλάττωμα, διαίρεσις ἢ ἐνότης.

Γ'.

Ἄλλὰ διὰ τίνων μέσων θέλει πραγματώσῃ ὁ Πλάτων τὸ ἰδανικὸν τοῦτο; Κατὰ τίνα τρόπον θέλει ὑπερβάλλῃ τὰ προσκόμματα, ἅπερ αἱ ἐμφυτοὶ ὁρμαὶ καὶ ἡ βούλησις τοῦ ἀτόμου καὶ, γενικώτερον, αἱ ἀπαιτήσεις τῆς πραγματικότητος παρεμβάλλουσιν εἰς πᾶσαν ἀπόλυτον ἰδέαν;

Ἀπαντῶν διὰ τῆς φυσικῆς διαθέσεως, διὰ τῆς ἰσχύος τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς παντοδυναμίας τῆς πολιτείας. Εἵδομεν τὴν ἱεραρχικὴν τάξιν ἣν ἀσπάζεται ὁ Πλάτων καὶ πῶς αὕτη θεμελιώνεται ἐπὶ τῆς εἰς γένη διαιρέσεως τῶν πολιτῶν. Ταύτην δὴ εἰσηγεῖται μὲν ἡ φύσις διὰ τῶν κλίσεων, κυροῖ δὲ ὁ νόμος, καὶ ἀσφαλίζει καὶ διατηρεῖ ἡ ἀγωγή. Οὐδεὶς ἐκλέξει αὐτογενωμένως τὸ ἴδιον εἶδος βίου. Ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἄχρι τοῦ θανάτου, ἐν πάσαις αὐτοῦ ταῖς πράξεσι, θέλει ὁδηγεῖ τὸν πολίτην βούλησις ἐπιτακτικὴ πρὸς ἴδιόν τι τέλος ἀχώριστον ἀπὸ τοῦ κοινοῦ. Πᾶν τὸ ἐμφύον καὶ ὑποτρέφον τὰς ἐγωϊστικὰς ὁρμὰς, πᾶν τὸ τὴν καρδίαν ἀπὸ τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης ἀπομακρύνον, ἀπελασθήσεται. Αὐτὰ ταῦτα τὰ αἰσθητάματα τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς οἰκογενείας μετασχηματισθῶσιν. Ἐννία ἀγάπη, ἀγάπη ἄπειρος πρὸς τὴν πατρίδα δέον νὰ βασιλεύῃ ἐν ταῖς καρδίαις, καὶ, εἰ χρεῖα, νὰ καταναγκάζῃ καὶ καταπιέζῃ πᾶσαν ἄλλην.

Δὲν θέλομεν ἐνδιατρίψῃ περὶ τὴν τῶν κτήσεων καὶ τῶν γυναικῶν κοινότητα ἣν ἀσπάζεται ὁ Πλάτων, ὅπως ἄρῃ διὰ τοῦ ἐμοῦ καὶ τοῦ σοῦ πᾶσαν ἀφορμὴν διαστάσεως καὶ ἀνταγωνισμοῦ, ὅπως ἐν τῇ ἰδανικῇ αὐτοῦ πολιτείᾳ ἀληθεύσῃ τὸ πυθαγόρειον «τοῖς φίλοις πάντα κοινά»· ἀρκεῖ ἐν τῷ παρόντι νὰ ἐνδείξωμεν τὸν λόγον, καὶ ἀντὶ τοῦ ἐπιστῆσαι τὸν νοῦν εἰς τὰς σκιὰς ἢ τὰς κηλίδας τῆς εἰκότος, στρέψωμεν τὴν προσοχὴν πρὸς τὰς ἀπόψεις, ἐν αἷς διαλάμπουσι τὰ ἐξαιρετὰ προτερήματα τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ.

Ταῦτα ἀναφαίνονται ἐξόχως ἐν ταῖς θεωρίαις αὐτοῦ περὶ ἀγωγῆς καὶ πρωτίτως ἐν τῇ συστάσει τοῦ γένους ὅπερ κα-

λεῖ τὸ τῶν φυλάκων, εἰς δ' ἀνατίθῃσι τὴν ἄμυναν τοῦ κράτους καὶ ἐξ οὗ, ἐκλέγων τοὺς κρείττοντας, λαμβάνει τοὺς ἡγεμόνας ἢ ὑπερτάτους ἄρχοντας. Ἐνταῦθα τὸ πνεῦμα τοῦ Πλάτωνος συνειδὸς τὰς ἀρχὰς αἵτινες κατέστησαν τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, καὶ ἰδίως τὸν ἀττικόν, ἐνιαῖον ὑπόδειγμα ἀναπτύξεως αἰσθητικῆς, ἐντυποῖ τὴν ἁρμονίαν ἐκείνην ἀσκήσεων καὶ ἔξεων αἵτινες περιλαμβάνουσι τὴν ὅλην ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ πληροῦσι τὸν προορισμὸν τῆς. Διὰ τῆς γυμναστικῆς καὶ τῆς μουσικῆς, νοουμένης ὡς τοῦ συνόλου τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν τῶν ἐχουσῶν ἀναφορὰν πρὸς τὴν συμμετρίαν καὶ τὸ ὠραῖον, θέλουσι διαπλασθῇ τό τε σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ τῶν πολεμιστῶν ἢ ἐπικούρων τῆς κατὰ Πλάτωνα πολιτείας, καὶ οἱ ὑπερέχοντες, οἱ μέλλοντες ποτὲ ν' ἀναλάβωσι τὴν κυβέρνησιν αὐτῆς, θέλουσι καταμάθῃ ἐκ τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐκ τῆς φιλοσοφίας τὴν τάξιν τοῦ σύμπαντος ὅπως ἐφχρμόσωσι τούτου τοὺς γενικοὺς νόμους εἰς τὴν κοινωνίαν, ὅπως κατορθώσωσι νὰ βαδίζῃ αὕτη κατὰ τὴν κανονικότητα τῶν οὐρανίων κινήσεων, κατ' ἀναλογίαν ὁμοίαν πρὸς ἐκείνην ἐξ ἧς πηγάζει ἡ ἁρμονία τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ ἡ εὐρυθμία τῆς κοσμικῆς ζωῆς.

Πρέπει ν' ἀκούσῃ τις τοῦ Πλάτωνος ἀποβλέποντος πρὸς τὸν ὑψηλὸν τοῦτον σκοπὸν καὶ πεποιθότος ἐπὶ τῇ διττῇ δυνάμει τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης πρὸς τὸ ἰθύνειν τὴν ψυχὴν, ἐνδιατρίβοντος ἐν τοῖς βιβλίοις 2^ῳ καὶ 3^ῳ τῆς *Πολιτείας* περὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θρησκείας ἐπὶ τὴν διάπλασιν τῆς νεότητος, ἀποκαθαίροντος αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων μύθων περὶ τῶν θεῶν, ἀπὸ τῆς ἀφηγήσεως τῶν σκανδαλωδῶν αὐτῶν ἐρώτων, τῶν παραδόξων καὶ ἀδίκων αὐτῶν πράξεων! Ἀπαγορεύει αὐστηρῶς πάντα λόγον δυνάμενον ν' ἀλλοιώσῃ ἐν τῷ πνεύματι τῶν πολιτῶν τὴν ἰδέαν τῆς θείας τελειότητος καὶ νὰ μειώσῃ τὸ αἶσθημα σεβασμοῦ καὶ εὐλαβείας τὸ ὀφειλόμενον πρὸς ἐκείνον ὃς ἐστὶν ἀρχὴ καὶ ἐκδικὸς τῆς αἰωνίου δικαιοσύνης! Ὁ πόθος τοῦ ἐδραιώσῃ ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν παίδων τὰς πεποιθήσεις τὰς ἀσφαλιζούσας δι' ἡθους χρηστοῦ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πατρίδος, τοσοῦτος ἐστὶν ἐν αὐτῷ ὥστε τολμᾷ νὰ προσβάλλῃ τὸ κύρος τοῦ Ἡσιόδου καὶ τοῦ Ὀμήρου, τῶν ποιητῶν τούτων θεολόγων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καί, ἀρκούμενος εἰς ὀλίγους καὶ σεμνοὺς ὕμνους πολεμιστηρίους καὶ ὀρησκευτικούς, δηλοῖ εἰς τὸν ἀοιδὸν τῆς Ἰλιάδος ὅτι, ἐν τῇ ἐαυτοῦ πόλει οὐκ ἔστι θέσις αὐτῷ, ὑπερεπαινέσας δ' αὐτόν, τὸν παρακαλεῖ ν' ἀπέλθῃ ἐκεῖθεν. Οὕτως ὁ φιλόσοφος, ὃς ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους περιέβαλε τὴν ἐπιστήμην μορφὴν ποιητικὴν, οὕτω φέρεται ἐν τῇ *Πολιτείᾳ* αὐτοῦ πρὸς τὸν μέγιστον τῶν ποιητῶν. Τοσοῦτον φοβεῖται τὸ μόλυσμα τῶν παθῶν ὅπερ ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτῶν τραγικοὶ καὶ ἐπικοὶ ἀπομιμῶνται, τόσον καταφέρεται τῆς μιμητικῆς τέχνης περιστρεφόμενης ἀκολάστως ἐν τῷ αἰσθητικῷ καὶ τῷ φανταστικῷ καὶ ἀπομακρυνούσης τὰς ψυχὰς ἀπὸ τῆς καθαρᾶς ιδέας τῆς ἠθικότητος, ἢ νοθεύουσας διὰ μυθοπλαστίας νοσηρᾶς τὴν καθαρότητα τοῦ ἀληθοῦς ὅπερ μόνον δέον νὰ τὰς διατρέφῃ καὶ ἰθύνῃ. Συνωδὰ πρὸς τὴν διά-

ταξιν τοῦ πυθαγορείου συστήματος καὶ ἡ μουσικὴ τέχνη δέον νὰ συντελῇ εἰς μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος ἐν τῇ κατὰ Πλάτωνα πόλει καὶ διὰ τῆς αἰσθητῆς ἁρμονίας νὰ τὸν ἐπανάγῃ εἰς τὴν πνευματικὴν ἁρμονίαν. Ἐκ τῶν δύο κλιμάκων ἡ ποιότητων τόνου ὡς διετήρησεν ὁ τολμηρὸς μεταρρυθμιστής, τῆς δωρικῆς καὶ τῆς φρυγίας, ἡ μὲν θέλει χρησιμεύει πρὸς ἐκφρασιν τῶν ἀρρενωπῶν αἰσθημάτων καὶ τῆς ἀνδρίας, ἡ δὲ προσαρμοσθῆσεται εἰς τὰς εἰρηνικὰς περιπτώσεις τοῦ βίου, εἰς τὴν παραινέσιν καὶ τὴν παράκλησιν. Εὐγλωττία, ποίησις, ἰχνογραφία, πλαστική, μουσικὴ κυρίως λεγόμενη, πᾶσαι αἱ τέχναι καὶ πᾶσα βιομηχανία, δέον νὰ συμβάλλωσιν εἰς τὸ παραγαγεῖν περὶ τοὺς νέους ἀτμόσφαιραν ἐν ᾗ νὰ πνέωσιν, οὕτως εἰπεῖν, πάντοθεν αἱ αὖραι τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ εἰς τὸ ἄγειν εἰς τὴν ἀκοὴν αὐτῶν καὶ τὴν ὄψιν, τούτων τὴν εἰκόνα.

Ἀναμφιβόλως ἡ ὑπεραυστηρὰ αὕτη ἠθικὴ, ἡ ἀποτολμῶσα ὡς ἀποστερήσῃ τὴν τέχνην τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς, ἀναμινῆσκει τοὺς σφοδροὺς λόγους περικλεοῦς ἱεροῦ ῥήτορος κατὰ τῶν ἐκ τῆς κωμωδίας κινδύνων καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις κατὰ τῆς θύραθεν παιδείας.

Ἀλλὰ τίς ἐστὶν ὁ παιδαγωγὸς τῆς νεότητος, ὅς τις, συνειδὼς τὴν ἰδίαν εὐθύνην ἐν τῷ δυσχερεστάτῳ ἔργῳ τῆς ἀγωγῆς, καὶ μὴ ἀγνοῶν τοὺς κινδύνους ὅτινες πανταχόθεν ἀπειλοῦσι ταύτης τὴν ἀγαθὴν ἐκβασιν, δὲν αἰσθάνεται ἑαυτοῦ ῥέποντος πρὸς τὸ παρασχεῖν τῷ Πλάτῳ συγγνώμην ἐπὶ τισὶ δόξαις ὑπερβολικαῖς, εἰπόμεν δὴ ἔτι, ἐπὶ τισὶν ἐναργεσί πλάναις ἀπέναντι τοῦ ὑπάτου τέλους τοῦ αὐστηροῦ τοῦτο ἰδανικοῦ παιδαγωγήσεως; Τίς ὁ πολιτευτής, ὅς τις πεπεισμένος περὶ τῆς ὑπερόχου ἐπιδράσεως τῆς ἠθικότητος εἰς τὸν πολιτικὸν βίον τῶν λαῶν, δὲν ἀσπάζεται τὸν σκοπὸν τοῦ ἀθηναίου φιλοσόφου, νὰ καταστήσῃ, τουτέστιν, ἐναρμονίους, ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ λόγου, τὰς λειτουργίας ὡς ἐν τῷ μεγάλῳ ἔργῳ τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπιτελοῦσιν ἀπὸ κοινοῦ τὰ γράμματα, αἱ τέχναι, ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἐπιστήμη;

Δ'.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὀφείλουσι κατὰ τὸν Πλάτωνα, νὰ ἐργασθῶσιν, ἐν ταῖς δημοσίαις ἀξιώμασιν, ἐκεῖνοι ἐκ τῶν πολιτῶν οὓς αἱ ἀρεταὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας ἀγούσιν εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους, καὶ ὅτινες εἰσὶ προωρισμένοι νὰ ὦσι τούτου ὁ ζῶν καὶ δρῶν λόγος — Ἀλλὰ τίνες εἰσὶν ἐπὶ τέλει οἱ ἄρχοντες οὗτοι τῆς Πλατωνικῆς πολιτείας, ὅποιοι δέον νὰ ὦσι; — Πᾶς τις ἡδὴ γινώσκει τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Πλάτωνος «ὅτι οἱ λαοὶ τότε μόνον εὐδαιμονήσουσιν ὅταν οἱ βασιλεῖς καταστῶσι φιλόσοφοι ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεῖς» «Ἐὰν μὴ, ἦν δ' ἐγώ, ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἐν ταῖς πόλεσιν, ἢ οἱ βασιλεῖς τανῦν λεγόμενοι καὶ δυνάσται φιλοσοφήσωσι γνησίως τε καὶ ἱκανῶς καὶ τοῦτο εἰς ταῦτο συμπίεσθαι δυνάμεις τε πολιτικῆς καὶ φιλοσοφίας, οὐκ ἐστὶ κακῶν παῦλα ταῖς πόλεσι, δοκῶ δὲ οὐδὲ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει»

καὶ τὸ ἀπόφθεγμα τοῦτο εὗρηται ἔργῳ ἐκπεφρασμένον ἐν τῇ Πολιτείᾳ. Ἀλλ' ἐνδιατρίψωμεν μικρὸν περὶ αὐτὸ καὶ περὶ τὸ ἄλλο ἔτι ὅπερ ἀποδίδεται ὡσαύτως εἰς τὸν μαθητὴν τοῦ Σωκράτους καὶ συνδυάζεται μετὰ τοῦ πρώτου, ὅτι τουτέστιν ὁ τελικὸς σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν ὁ θεωρητικὸς βίος.

Προσῆκει ἐνταῦθα νὰ ὑπομνήσωμεν ὅτι τὰ δόγματα τῶν ἐξόχων συγγραφέων καὶ ἰδίως τῶν φιλοσόφων, ἀπεσπασμένα τοῦ ὁργανικοῦ συνόλου ἐν ᾧ εἰσι συνηρμολογημένα, ἐν ᾧ ἡ ἔχουσιν ἐναρμονίως ἢ τοῦλάχιστον συγκεράννυνται καὶ συμπληροῦνται, παρίστανται ἀναγκαίως μᾶλλον ἀπέχοντα τοῦ ἀληθοῦς καὶ μᾶλλον ἰδιότροπα ἢ ὅσον ἀληθῶς εἰσι, θεωρούμενα ἐκ τῆς ὀρθῆς ἀπόψεως, καὶ τοῦτο συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος. Ὁ Πλάτων δὲν καλεῖ οὔτε τοὺς ἡγεμόνας, οὔτε τοὺς ὑπηκόους εἰς ἀργὴν θεωρίαν, ἀλλ' εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀληθειῶν ἀφ' ὧν ἡρτῆται ἡ κυβέρνησις τοῦ τε κατ' ἰδίαν καὶ τοῦ συλλήβδην βίου. Τοῦτο μόνον μέλει αὐτῷ, νὰ βασιλεύῃ ἐπὶ τῶν διανοιῶν ἡ ἀλήθεια ὅπως ἡ δικαιοσύνη δεσπόζῃ τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἡθῶν. Τούτου δὲ ἕνεκα καὶ οὐχὶ δι' ἄλλον τινὰ λόγον, ἐστὶν ἐχθρὸς ἀδιάλλακτος τῶν ἀτάκτων δημοκρατιῶν καὶ καθόλου παντὸς εἴδους πολιτείας ἐν ᾗ ἡ παιδεία καὶ ἡ ἀρετὴ ἀπομακρύνονται τῆς ἰθύνσεως τῶν δημοσίων διὰ τῆς ἐνεργείας τῆς φθινερᾶς μετριότητος, τῶν φατριαστικῶν παθῶν καὶ τῆς φιλαρχίας συνομοσασῶν, ὡς εἰπεῖν, κατὰ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ.

Ὁ εἰσδύων εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ Πλάτωνος, ἐκπεφρασμένον σαφῶς ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, δὲν δύναται ν' ἀμφιβάλλῃ ὅτι ἀπεδέχετο τὴν ἔννοιαν ἣν ὁ Δάντης ἐξέφραζε περὶ τῆς φιλοσοφίας ὅτε, μεταλλάσσων ταύτης τὸν ἀρχαῖον πυθαγόρειον ὀρισμὸν, τὴν ἀπεκάλει ἐν τῷ Συμποσίῳ «*amoroso uso di sapienza*» «ἐνθουσιώδη ἄσκησιν σοφίας», σημαίνων ἐμφανῶς διὰ τῶν ὄρων τούτων ὅτι αὕτη δέον νὰ ᾖ πρακτικὴ καὶ ἐνεργός. Τοιόνδε ἐστὶ τὸ φιλοσοφικὸν πνεῦμα ἐν ᾧ αὐτὸς οὗτος ὁ Δάντης διαμορφώνει τὴν τελείαν κυβέρνησιν τῶν λαῶν ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ *De Monarchia* καὶ τοιοῦτο ὡσαύτως ἐστὶ τὸ τῶν σοφῶν οὓς ὁ Πλάτων τάττει ἄρχοντας τῆς αὐτοῦ πολιτείας. Οἱ ἄρχοντες ἐν αὐτῇ δρῶσιν ὡς οἱ πολεμισταὶ καὶ οἱ τεχνῖται οἱ ἐπικούροι καὶ οἱ δημιουργοί. Πᾶσαι αἱ τάξεις, ὡς πάντα τὰ ἄτομα, δρῶσι πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ ἰδίου καθήκοντος, ἀγόμεναι ὑπὸ τῆς ἐνιαίας ιδέας τῆς δικαιοσύνης. Ἐν τῇ ἰδανικῇ Πλατωνικῇ πολιτείᾳ οὐκ ἐστὶ τόπος τῇ ἀργίᾳ, τὸ πᾶν ἐστὶν ἐργασία, κίνησις καὶ ζωή· πολλοῦ δεῖ ἵνα ἡ κοινωνικὴ χύτη ἀτοπία¹ δύνῃται νὰ παραβληθῇ πρὸς κοινόβιον θεωρητικῶν καὶ μοναστῶν!

1) Πολιτεία ἥς οὐ τόπος ἐστὶ· μετὰ τὴν πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος διασημοτάτη ἐστὶν ἡ τοῦ ἄγγλου καγγελαρίου Θωμᾶ Μόρου (Thomas Morus), ἡ ἐπικληθεῖσα ἀτοπία ἐξ ἧς προσέλαβον τὴν ἐπικλήσιν ταύτην καὶ ἅπαντα τὰ παραπλήσια πολιτεύματα — χώρα ἀνύπαρκτος, ὑποθετικὴ, πολιτευσμένη κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Morus, ἰδανικὴ, φανταστικὴ πολιτεία — ἄλλως εὐτοπία καὶ οὐτοπία. Καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ Θωμᾶ